

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Det er tilladt at dele PDF-filen med andre, da der ikke er ophavsret til titlen.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine flere tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

SAMLINGER

TIL

JYDSK HISTORIE OG TOPOGRAFI.

IX. BIND. 1882—83.

UDGIVET

AF

DET JYDSKE HISTORISK-TOPOGRAFISKE SELSKAB.

AALBORG.

FORLAGT AF MARINUS M. SCHULTZ
OG TRYKT I STIFTSBOGTRYKKERIET.

M. Mads Hvid.

Af J. Kinch.

Det ældste Dokument, som findes i Estvad Præstearkiv, er følgende, som her meddeles med Opløsning af Forkortninger og med Tilføjelse af Skilletegn.

Alle mend, thette breffue seer heller høre lesse, hilse vij Anders Jepssön fogit till Gyndyngherritz tyng, Her Iens Matsön, sogenprest ij Sale, official ij Gyndyngherit ¹⁾, Esgij Laurssön ij Biert ²⁾, Tygy Ienssön ij Offuerfelborgh ³⁾, Tamis ij Busko ⁴⁾, Las Nielssön ij Tønnegh ⁵⁾, Oloff Perssön i Eysing, Villom Jenssön ij Söffuell evendeligt (?) giöre alle vitterligt meth thette vort opne breffue an. etc. mdl then torsdag nest for saneti Andree aplj. ⁶⁾ var skickit heederligh mandt mester Matz Huidt till Estuadtgardt, esket och fek ett uvillige tingsvitne aff viij danne mendt, som ere Tygy Laurssön ij Biert, Nis Busko ibd., Tamis ij Busko, Las Nielssön ij Tønnegh, Niels Knutsön ij Hotzager, Christen (?) Jenssön ij Forbek ⁷⁾, Per Nielssön ij Biert, Oloff Perssön ij Eysing. Tiisse for^o viij danne mendt alle sandrectelig vonne po theris gode tro sell och rette sandhen, atthy hörde

¹⁾ Hr. Jens Madsen nævnes også 1561 og 1573 som Sognepræst i Sal og 1584 som Provst. Mærkeligt er det, at han 1550 nævnes med den katolske Titel »Official«. 1565 bevilger Kongen Indsættelsen af en »Provst eller Official« i hver af Islands Fjerdinge til Hjælp for Superintendenterne. Ketilson: Forordn. osv. for Island, II, S. 30.

²⁾ Sal S. — ³⁾ Haderup S. — ⁴⁾ Buskskov i Sal S.

⁵⁾ Tønning i Eysing S. — ⁶⁾ Den 27 Novbr. 1560.

⁷⁾ Fårbæk i Haderup S.

och so samme dagh po for^{no} tyngh to danne mendt for thennom stande indhen alle iij stocke, som vare Marthen Skriffuer (?) ij Bershollem ¹⁾) och Clemett Ascerssön ij Nickelborgh ²⁾), huilcke for^{no} to danne mendt, som vare for^{no} mester Matzis laffue heffdz höringh, kundtgiorde och till stodt po sell och rette sandhen, atthy hossuare then Onsdagh nest till forne vtthy Las Ibssöns gardt y Mognstrup ³⁾), hörde och so, thet for^{no} mester Matz indtuorde meth sin laffue heffdt logh tidt dags ⁴⁾) meth riddermendz mendt, preste, bönder och gode selfue eijer, som fogden fandt hannem for po tyngy ath giöre effter logen (?) ath indtuorde hannem then gardt ij Mognstrup, som for^{no} Las Ibssön ij boer, effter sin gamle arildz och rette skyldt och affgift som Estuadt sogne prestes rette eydom till Estuadt preste bordt ⁵⁾), som then aff arildz tidt haffuer leyett och endt nu ligger, quit och frii meth all herligheth, som ther aff gonger, meth thisse effterskr^{no} ene merckis eydomme, som here effter fölliger etc., som er först ij agre po Steemsager (sic), ender öster och vester, to agre vedt Fröuad (?) huole, ender öster och vester ⁶⁾), to agre po Norsandt Skee söndhen vedt then Nörsandt Skielle (?), ender öster och vester, en ager sönder vedt, ender öster och vester, iij agre po Haffue Hollm, ender öster och vester, en ager po Gardhollm, ender öster och vester, $\frac{1}{2}$ ager ibid., ender öster och vester, iij agre po Øster Tofft, ender synder och nör, item sædejord (?) till hans obbyggij tofft ⁷⁾), ender synder och nör, iij agre po Offuer Lycky, ender synder och nör, en ager po Neder Lyckj, ender synder och nörr, to agre po Synder Skymmyng, ender synder och nör, en ager po Nör Skymmyng, ender öster och vester, en ager vedt Bek engh, ender öster (sic), en ager po Bröröp, ender öster och vester, en ager vedt veylen, ender öster och vester, en ager vedt Halleng, ender öster och vester, en ager po Prest Hollm,

¹⁾ Estvad S. — ²⁾ Samme S. — ³⁾ Sevel S.

⁴⁾ Lovtiddags o: på den lovlige Tid af Dagen, mellem Solens Opgang og dens Nedgang.

⁵⁾ Skjønt liggende i Sevel eller oprindelig i det 1554 nedlagte Trandum Sogn, tilhørte Gården altså Estvad Præstekald, som endnu har en ret betydelig årlig Afgift af den.

⁶⁾ D. e. løber i Øst og Vest.

⁷⁾ Åbyggetoft o: den Toft, på hvilken selve Gården var bygget.

ender öster och vester, $\frac{1}{2}$ ager synder vedt veyllvey, ender synder och nörr, $\frac{1}{2}$ ager y samme tofft, ender synder och nörr, en ager vedt kyrckgardts iordt, ender öster och vester, en ager vedt Tynghöff, ender sönder och nörr, otte agre po Tranmæssagher, ender synder och nörr, en ager vedt Tran Mæssigh, ender synder och nörr, etc. en las engh vedt Korstofft hudd . . . agervigh, en las engh ij Synder agervigh, en tuckj (?) engh, gyffuer sex las hiede brenigh, en engh po Stolpengh och en po Lang Ottyngh gyffuer iiij las, en engh po Hellsingh, gifffuer en las etc. These for^{re} eydom indtsuer hannem (sic) for for^{re} gardz ene mærckes och affmerkt engj och eyndom och siden hennes fry lodt, effter som hun haffuer ij byen till, ij forte och fellit, hied, mose, kier, fiske vandt och fegangh meth törre sporije (?), liönng, leer (?) och rishugh offuer alle Mognstrup marck till alle iiij marcke moder, nörr til Karstoffte (och) Sepstrup, vester till Söffuell sogne marck och bierck,¹⁾ och rette arildz marcke skiell vedtager, som haffuer veritt aff arildt (och) findes nu ath vere meth rette, synder till Trantum marck och öster till Fiendz heritt etc., huilcke laffue heffdt logligh vare till bood(en) aff fogden och herritzmendt och retteligh giordt effter logen och vedt sin fuldt mackt ath bliffue, so le In cuius rei testimonium sub sigillis nostris presentibus etc. Dat. ut supra.

Under Brevet findes udskårne Hüller til 8 hængende Segl, som nu alle mangle.

M. Mads Hvid, som ifølge det ovenfor aftrykte Tingsvidne tog Lavhævd på en Præsteembedet i Estvad tilhørende Gård i Sevel (Trandum) Sogn, er en ved sine Livsforhold temmelig mærkelig og bekjendt Person. Han nævnes første gang i Året 1535—36, da han blev indskreven ved Universitetet i Wittenberg²⁾. Allerede før sin Rejse derhen havde han beklædt en gejstlig Stilling i den katholske Kirke, nemlig som Vikarius ved et Alter i S. Mikkels Kirke i Ribe.

¹⁾ Trandum eller Trantum, som endnu var et Sogn for sig, herte altså ikke med til Sevel Birk.

²⁾ Ny kirkeh. Saml. I, S. 465.

Den 26de Septbr. (Lörd. efter Matth. apost. Dag) 1536 afleveredes en Kalk og en Disk, »som hørte til det Alter udi S. Michaelis Kirke, som Hr. Mads Hvid haver i Forlening«, af 2 andre Gejstlige til den kongelige Sekretær (senere kongelige Rentemester i Nørrejyland) Jørgen Peder- sen ¹⁾. — På denne Tid tituleres han altså endnu kun med »Hr.«; senere var han Magister, og det må antages, at han har taget Graden i Wittenberg under et forlænget Ophold der.

Det er uvist, når han kom hjem fra sin Studierejse, og overhovedet er der megen Usikkerhed i, under hvilke Forhold han har levet indtil 1543. Efter en Tavle i Holstebro Kirke, indeholdende Stedets Præsterække, skulde han have været Sognepræst der fra 1536 til 1570 ²⁾; men ligesom det sidste Tal er unøjagtigt (se det Følgende), således er vistnok også det første det, eftersom han neppe endnu 1536 kan være kommen hjem fra Wittenberg og derpå endnu samme År være bleven Præst i Holstebro. Desuden skal hans Formand, Hr. Peder Kynde, som tillige var Kannik i Ribe, først være død 1543 ³⁾. Wiberg antager, at han har været Kapellan i Holstebro nogle År, førend han blev Sognepræst der; men det Hele er dog usikkert. Hans Giftermåls- historie, som strax skal blive fortalt, tyder dog på, at han har opholdt sig etsteds der i Egnen for Efteråret 1543. — 1542 findes i »Registre ov. alle Lande«, at en Mads Hvid havde været i kong. Majestæts Minde (∴ affundet sig med Kongen) for det Bondegods i Hardsyssel, der tilhørte ham, hans Moder og Medarvinger efter Jep Christensen (rimelig-

¹⁾ Terpager: R. C., S. 384 fl.

²⁾ Frølund: Sysselst. Holstebro, S. 147.

³⁾ Smst. S. 149. — Peder Kynde nævnes 1516 som Præst i Holstebro. (Suhm: Nye Saml. I, S. 159); det er vistnok den samme Mand, som 1528 og 1532 forekommer i Ribe som Kannik og Biskoppens »almindelige« (General-) Official, i hvilken sidste Egenskab han holder gejstlig Rettergang i Domkirkens Omgang. (Stifts. Dok. i Geh.-Ark., Nr. 513. 519.) På den Tid må han altså have haft fast Ophold i Ribe. Måske er han derfra omtrent på Reformationens Tid vendt tilbage til Holstebro som Sognepræst. Hvilken Hjemmel Efterretningen om hans senere Virksomhed der og om hans Død 1543 har, er mig dog ubekjendt. (At han nedstammede fra en anselig Selvejer-Bondeslægt i Hjerm og Ginding Herreder, ses af det ovenanferte Sted i Suhms »Nye Saml.« og af »Fred. I.'s da. Registranter«, S. 323 og 445.)

vis havde den Sidste deltaget i Skipper Klements Oprør); men da denne Mads Hvid hverken tituleres »Herre« eller »Magister«, er det højst tvivlsomt, om han er den samme Person, som denne Levnedsskildring angår. — Endnu må bemærkes, at M. Mads Hvid på den ovenomtalte Tavle i Holstebro Kirke siges tillige at have været Kannik i Ribe, og denne Angivelse er gået over i andre Skrifter; også Grönlund kalder ham således i Overskriften til sin Afskrift af et Dokument, som kort herefter vil blive omtalt; men da Mads Hvid ikke kalder sig selv således i selve Dokumentet, og Angivelsen, såvidt jeg ved, overhovedet ikke bekræftes ved nogen samtidig Kilde, tør jeg ikke anse den for pålidelig, især da hans Vikariedømme i Ribe let kunde forvexles med et Kannikdømme sammesteds.

Såmeget er sikkert, at Mads Hvid, »Sognepræst i Holstebro«, den 10de Septbr. 1543 var tilstede i Ribe og der udstedte et Dokument, hvorved han »undte og solgte« Biskop Hans Tavsens sin årlige Landgilde af 2 Tjenere (Fæstebønder) i Råhede (Hvidding S.), ikke som Rente af de Penge, Biskoppen havde lånt ham, men således, at al Indtægten af Godset afregnedes i Summen så højt, som Mads Hvid havde været mest begjærende¹⁾. Rimeligvis har Biskoppen, siden dette så stærkt fremhæves, efter den gamle, kirkelige Forestilling betragtet al Rente af Gjæld som Åger og Synd. — Det kunde være interessant at vide, om det var en Gjæld fra tidligere Tid, som således afgjordes, og som kunde tyde på et forudgående, nærmere Forhold mellem Biskoppen og Mads Hvid, eller om det først er ved denne Lejlighed, da den Sidste var kommen til Ribe, måske for at ordineres eller for at aflægge Eden i Anledning af sit nye Æmbede, at der blev truffet et Arrangement, hvorved Mads Hvid slap for den Ulejlighed at opkræve sine årlige Indtægter i en fjern Egn. — Der kan ingen Tvivl være om, at det Gods, som her omtales, har hørt til det Vikariedømme i S. Mikkel's Kirke, hvormed Mads Hvid var forlenet. Dette Vikariedømme blev næmlig under 25de Marts 1563 af Frederik den Anden bestemt til at henlægges til den theologiske Læse-

¹⁾ Aftrykt i »Ny kirkeh. Saml.« III, S. 31. — Orig. blandt Ribe Kap. Dokum. i Geh.-Ark.

mesters Æmbede i Ribe, når Mads Hvid var død, tillige med et andet Vikariedømme i samme Kirke, og blandt dette Æmbedes Indtægter opføres senere blandt Vikariegods fra S. Mikkel's Kirke en større Bondegård i Råhede med 2 Beboere, som årlig ydede 11 Ørter Korn m. m. — Det er naturligvis også, fordi det mellem Mads Hvid og Hans Tavaen udstedte Dokument vedkom Vikariegods, at det er blevet opbevaret i Stiftskisten.

På Estvadgård, 3 til 4 Mil fra Holstebro, levede en adelig Dame, Lene Olufsdatter (Gyldenstjerne), en Datter af Hr. Oluf Pedersen (Gyldenstjerne) til Estvadgård og Fru Anne Ludvigsdatter (Rosenkrands). Hendes Forældre og de fleste af hendes Søskende vare døde; selv var hun ikke ganske ung mere, vistnok over de fyrretyve År. Hendes Slægt havde tidligere mødsat sig et passende Giftermål for hende; nu satte hun sig ud over alle Familiehensyn og lod sig bedåre af den, vistnok en Del yngre, M. Mads Hvid. Bekjendtskabet mellem dem må rimeligvis, som ovenfor antydet, være begyndt, førend Mads Hvid blev Sognepræst; ellers må det have udviklet sig meget hurtigt; thi allerede i Begyndelsen af næste År viste et Ægteskab sig nødvendigt. Herved var der dog Adskilligt at betænke. Det vilde være meget vanskeligt, at Damens Slægt og Venner, som hørte til de allerførste Adelsfamilier i Danmark, vilde give deres Samtykke til hendes Forbindelse med en »ufri« (uadelig) Mand, og giftede hun sig uden Slægts og Venners Samtykke, var hendes Fædrenegods forbrudt til hendes nærmeste Slægtninge. Ved Siden heraf indeholdt dog jydsk Lov den Bestemmelse, at når en Væрге nægtede en Kvinde et sømmeligt Ægteskab, kunde de Slægtninge, som efter ham vare de nærmeste, klage til Kongen, som kunde bortgifte hende med disse Slægtninges Råd¹⁾. — Havde en Kvinde ingen så nær Slægtning som Farbroder eller Morbroder, kunde hun endogså efter eget Valg tage sig en Væрге, som da kunde gifte hende bort. I dette sidste Tilfælde var Lene Olufsdatter dog ikke ganske, da hun endnu havde en Broder, Jørgen, i Live, som dog levede i Kloster og udenfor Landet (Jylland). — For Adelen gjaldt den særlige Bestemmelse, at når en

¹⁾ Jy. Lov, I, 22.

Kvinde af denne ægtede en ufri Mand, mistede hendes Jordegods derved sin adelige Frihed, indtil det igjen kom i en Adelig Besiddelse; også dette skulde gjerne undgås, da Lene Olufsdatter efter sine Forældre og Søskende havde arvet ikke ubetydeligt Gods, deriblandt enten hele Estvadgård eller idetmindste en stor Part i Gården.

Disse forskjellige Vanskeligheder omgik M. Mads Hvid derved, at han i Februar 1544 i Odense henvendte sig til Kongen i hans Egenskab af alle umyndige Adeliges naturlige, øverste Værge. Han fremstillede, hvorledes han var »kommen i nogen Handel« med Frue ¹⁾ Lene Olufsdatter, som havde lovet ham Ægteskab, og hvem han agtede at tage til sin Ægtehustru; nogle af hendes Slægt og Venner havde, sagde han, givet deres Samtykke; men han frygtede for, at de efter Vielsen skulde gjøre hende Hinder på hendes Arvegods. Af »synderlig Gunst og Nåde« tillader Kongen ved et Brev af 24de Februar, at Lene Olufsdatter såvelsom hendes Børn og Arvinger må beholde til evig Tid med al adelig Frihed det Gods, som enten allerede var tilfaldet hende eller i Fremtiden tilfaldt hende ²⁾. — En sådan Gunstbevisning, hvorved Kongen gav hendes ufødte Afkom adelig Frihed, var vistnok meget usædvanlig; den synes at vise, at Mads Hvid må have haft os ubekjendte, indflydelsesrige Talsmænd.

Det var måske samtidigt hermed, at Lene Olufsdatter selv henvendte sig til Kongen og bad ham om at være hendes Værge og Forsvar, hvilken Bøn Kongen opfyldte på den Måde, at han i hendes Slægt og Venners Nærværelse overdrog Værgemålet for hende til hendes Moders Søstersøn, den bekjendte Oluf Munk til Tvis. Derpå mødte hun på Viborg Landsting og kejste og kærede ham til sin rette Værge, »eftersom hun ingen nærmere Frænde havde her udi Landet hos sig«. — Han »bevilgede og samtykkede« da i samme Ægteskab ved et Brev udstedt i Tvis Kloster Torsdagen efter Palme Søndag 1545. På den Tid havde det nye Ægtepar

¹⁾ Således kaldes hun i det herom udstedte Kongebrev. Enten er det en Skrivfejl for »Jomfrue«, eller hun må have været gift før, hvorom dog, såvidt jeg ved, Intet er bekjendt.

²⁾ Se Dommen af 1572. (Kold-Rosenv.: Gl. da. Do. III, S. 170 ff. — Under 20de Decbr. 1566 stadfæstede Frederik d. 2den denne Benådning.

allerede en Datter, Anne Madsdatter, hvem Oluf Munk i samme Brev erkjender for deres rette Arving¹⁾. — Denne Datter blev deres eneste Barn.

Samme År optog Kongen et Lån hos sine Adelsmænd, hvortil enhver af disse måtte bidrage efter sin Evne. M. Mads Hvid måtte bidrage med 50 Dr., et Bidrag af Middelstørrelse, og kommer således til at nævnes på en Liste, som ellers optager lutter Adelsmænd²⁾. Rimeligvis har han også følt sig smigret ved, at han i den følgende Tid i Almindelighed nævnes i Kongebreve som »M. Mads Pors til (en enkelt Gang dog: i) Estvadgård«, altså på samme Måde som en Adelsmand.

Mads Hvid og hans Hustru måtte føle sig trygge ved den Måde, hvorpå deres Ægteskabssag var bleven afgjort; men Forholdet til en Del af hendes Familie var naturligvis en Tidlang mindre behageligt. Foruden den ovennævnte Broder, Jørgen, levede endnu en Søster af hende, Elsebe Olufsdatter, som var gift andengang med Erik Mortensen til Nørgård³⁾, og hendes afdøde Broder, Ludvig Olufsen (Gyldenstjerne) til Palsgård, havde efterladt en Enke, Fru Elisabeth (Arnfeldt), og Börn, af hvilke Sønnerne Oluf og Otte optræde⁴⁾. Med Erik Mortensen havde Mads Hvid først 1545 nogle Stridigheder angående Arve- og Pengeforhold⁵⁾, og i Foråret 1546 udtog Erik Mortensen endogså en Stævning mod ham til Kongens Retterting, fordi han »havde

¹⁾ Smst., S. 171.

²⁾ Da. Mag., 4de R., I, S. 145.

³⁾ Rimeligvis Nørgård i Bælum Sogn, Hellum Herred, Ålborg Amt. Om deene Gård vides det næmlig, at den ved et Skifte 1455 var tilfalden Fru Elsebes Morfader (se Bærner: Famil. Rosenkrantz's Hist., I, S. 177). Da Gården i det 15de Århundrede var en Herregaard, er det måske mindre korrekt, at den i Traps »Beskr. af Danm.« kaldes en Parcel af Vorgård i samme Sogn; men måske have Gårdene i længere Tid været forenede under samme Ejer.

⁴⁾ Et Par meget urigtige Årstal findes i Bærners »Famil. Rosenkrantz, S. 269, hvor han lader Lene Olufsdatter blive gift 1506 (rigtignok med tilføjjet Spørgsmålstegn) med Mads Hvid, og lader Ludvig Olufsen, hvis Søn Oluf var voxen 1547 (eller allerede 1544), først blive gift 1537.

⁵⁾ Da. Mag., 4de R., I, S. 63. 127.

taget hans Hustrus Søster til Ægte uden hendes Slægts og Venners Samtykke og Tilladelse¹⁾. Tilførselen herom i Kancelliets Tegnelser er dog udslettet igjen, så at det rimeligvis er kommet til Forlig. Om Mads Hvid har gjort Opførelser for dette Forlig såvelsom for det skriftlige Samtykke til det allerede for længe siden afsluttede Ægteskab, som efterhånden i Årene 1546 og 1547 dels hans Svoger, Jørgen Gyldenstjerne, dels nogle fjernere af Konens Slægtninge gave fra sig²⁾, vides ikke. — Et sådant Samtykke synes jo rigtignok nu at være overflødig; men det betegnede vel en Udsoning med Familien, på hvilken Mads Hvid og hans Hustru satte en stor Pris.

Det synes, som om de også have måttet vise Oluf Munk en Erkjendtlighed for den behagelige Måde, hvorpå han havde bestyret Værgemålet for hende, ved at sælge ham den Søsterlod i Palsgård, som var tilfalden hende, rimeligvis efter hendes Moder. Hendes Broder Ludvig havde haft Hovedparten i denne Gård og skrevet sig efter den. Hans Enke fandt sig derfor forurettet ved det ovennævnte Salg til Oluf Munk og stævnedes denne for Kongens Retterting, hvor Sagen blev foretaget på Trinitatis Søndag 1546. I Henhold til Lovens Bestemmelse om, at en Mand ikke måtte sælge sin Hustrus Arvegods, når han ikke havde lige så godt Gods at stille hende til Sikkerhed, og da Mads Hvid som ufri ikke havde sådant Gods, dømmes Salget ugyldigt³⁾. — Da Oluf Munk alligevel ikke vilde tilbagelevere Skjødet, måtte Mads Hvid stævne ham herfor, hvorom Kongen 1549 tilskrev Landsdommerne⁴⁾.

I Begyndelsen af 1547 syntes det at skulle komme til åbent Fjendskab mellem Mads Hvid og hans Hustru på den ene Side og den Sidstes Brodersønner, idet den ene af disse, Oluf Gyldenstjerne, som her kalder sig »til Estvadgård«, udtog Stævninger til Kongens Retterting imod Magisteren og hans Kone, imod den Første, fordi han havde lokket og

¹⁾ Da. Mag., 4de R., I, S. 189.

²⁾ Kold.-Rosenv.: Gl. da. Do., III., S. 171.

³⁾ Smst. I, S. 95 fl.

⁴⁾ Da. Mag., 4de R., IV, S. 87.

bedraget hans Fæster og nu tilholdt sig hendes Gods, — og imod den Anden, fordi hun havde ladet sig lokke og havde giftet sig uden næste Værges og Arvingers Samtykke¹⁾. — Man skulde tro, at Gjenstanden for disse Sager allerede for længe siden var afgjort. Så megen Virkning synes dog Brodersønnens Optræden at have gjort, at Mads Hvid og hans Hustru, for endelig at få Fred, lode sig bevæge til at slutte en Overenskomst med ham, som kunde tilfredsstillende ham og hans Nærmeste. »Kontrakten« blev sluttet d. 20de Maj 1547 på Koldinghus under Kongens personlige Mægling og var i Hovedsagen af det Indhold, at Lene Olufsdatter, sålænge hun levede, skulde beholde sit rörlige og urörlige Gods såvelsom al Arv, som enten var tilfalden eller i Fremtiden kunde tilfalde hende; men efter hendes Død skulde Ludvig Gyldenstjernes Börn være berettigede til at overtage alt hendes urörlige Arvegoods for 1000 Joakimsdaler, medens derimod hendes Barn, Ane Madsdatter, skulde beholde alt det urörlige Gods. Hvis Mester Mads indløste noget af hans Kones (pantatte) Fællesgoods, skulde hans Datter og hendes Arvinger beholde det, indtil de fik Godtgjorelse for Pantsummerne²⁾. — At denne Overenskomst har indeholdt en væsentlig Fordel for Ludvig Gyldenstjernes Börn, er efter den Måde, hvorpå den fremkom, sikkert, skjönt vi ikke kunne vide Noget om, hvor stor denne Fordel var, eller deraf danne os nogen bestemt Mening om Störrelsen af Lene Olufsdatters Arvegoods.

Uagtet den Fred, som der således var stiftet mellem M. Mads og hans Kones fornemme Familie, er det dog rimeligt, at Adelen i det Hele taget ikke har set med gunstige Öjne på, at adeligt Gods var kommet i en uadelig Mands Hænder. Vi kunne derfor vistnok antage, at det i væsentlig Grad er dette Tilfælde med M. Mads og hans Hustrus Gods, som foranledigede nogle Bestemmelser, som optoges i den såkaldte kjøbenhavnske Reces af 6te Decbr. samme År (1547), og som netop gik ud på at forhindre en Gjentagelse heraf. Den omtalte Reces bestemmer næmlig i 26de Kap., at når

¹⁾ Da. Mag. 4de R., I, S. 262.

²⁾ Kold.-Rosenv.: Gl. da. Do., III, S. 172 ff.

nogen fri Kvinde eller Mø giftede sig imod sine nærmeste Venners Råd med en ufri Mand, skulde hun derved have forbrudt alt sit Jordegods til sine nærmeste Arvinger; skete det derimod med hendes Venners Råd, skulde det vel ikke være forbrudt, men hun skulde være forpligtet til at sælge det inden År og Dag til andre Adelige.

Foruden den Strid, som Mads Hvid 1549 havde med Oluf Munk om et Skjøde, som denne ikke vilde tilbagelevere (se S. 65), havde han samme År en anden Proces med ham om en Forandring, som Oluf Munk havde gjort i Skive-Ås Løb, hvilken Å, som bekjendt, løber tæt forbi Estvadgård, så at en Forandring i Åens Løb nok kunde have en skadelig Indflydelse på Gårdens Tilliggende. Også om denne Sag opnåede Mads Hvid et Kongebrev til Landsdommerne, i hvilket det pålægges dem at hjælpe ham til hans Ret¹⁾. — Samtidigt havde han en Strid med Oluf Munks Fader, Mogens Munk, om et Skjøde, som den Sidste påstod, at han havde fået af Jens Hvas på Halvparten i Estvadgård. 6 Adelsmænd fik Kongens Befaling til at undersøge, om dette Skjøde var så lovlig gjort, at det burde stå ved Magt²⁾. — Der var endnu ikke foretaget noget Skifte efter Lene Olufsdatters Forældre, uagtet de vare døde for mange År siden. Mads Hvid udvirkede derfor endnu samme År (1549) i Maj en kongelig Befaling til 12 Adelsmænd om, at de som hans Hustrus og hendes Medarvingers Samfrønder skulde dele denne Arv imellem dem³⁾. — Endnu 1551 havde Mads Hvid på sin Hustrus Vegne en Arvestrid med Niels Lange til Kjærgård (senere Lensmand på Riberhus), som var en Søn af hendes Næstsøskendebarn. Under 4de Septbr. foretoges Sagen på Kongens Retterting, men hjemvistes til Ginding Herredsting som Mads Hvids Hjemstedsting⁴⁾. Han betragtedes altså dengang, som det synes, som boende på Estvadgård.

Det Dokument, som er aftrykt i Spidsen for denne Skil-

¹⁾ Da. Mag., 4de R., IV, S. 87.

²⁾ Smst., S. 86.

³⁾ Smst., S. 157.

⁴⁾ Barner: Fam. Rosenk. Hist., I, S. 257.

dring, viser, at Mads Hvid 1550 ved Lavhævd »indvordede en Gård i Mogenstrup som tilhørende Estvad Sognekald. Blandt Ribe Stiftskistes Dokumenter i Gehejme-Arkivet findes et ganske lignende Tingsvidne, ligeledes af Ginding Herreds Ting, udstedt Guds Legems Dag (2den Torsdag efter Pindse) 1545, om en Lavhævd, som »M. Mads Hvid til Estvadgård« havde gjort på Gården Vejlgård (nu: Vejlgårde) i Rönbjerg Sogn som ret Ejendom for Sognepræsten for dette Sogn. Rönbjerg er og har, såvidt man ved, altid været Annex til Estvad. — Da nu en Lavhævd altid måtte gjøres af Ejeren eller Besidderen af vedkommende Ejendom, så kan det ikke være Andet, end at Mads Hvid må have forenet Præstekaldet i disse 2 Sogne med sit Æmbede i Holstebro; rimeligvis har han ved en Vakance benyttet sin Stilling som største Godsejer i Sognene til at forskaffe sig selv Præstekaldet i dem. Tilladelse til at forene de 2 Præstekald kunde han vel nok erhverve sig, især under de mindre regelmæssige Forhold så kort efter Reformationen, når han forpligtede sig til at lade et af Æmbederne bestyre ved en Kapellan¹⁾. — 1545 stævnedes en Person i Estvad By Mads Hvid for Kongen, fordi han havde taget 2 Sogne, for hvilke han havde været Degn, fra ham²⁾. Naturligvis var det Estvad og Rönbjerg Sogne, der menes; men denne Sag behøver da ikke at stå i nogen Forbindelse med, at Mads Hvid var Sognepræst sammesteds.

Estvad »Præstegård«, hvorved her muligvis menes den ovennævnte Mensalgård i Mogenstrup, på hvilken Mads Hvid

¹⁾ Der haves, såvidt jeg ved, kun få Oplysninger om Sognepræsterne i Estvad og Rönbjerg i ældre Tider. Wiberg kjender ingen for Erik Nielsen Brunov 1660. Der forekommer dog en Hr. Peder Lavridsen, som 1583 havde Proces med Peder Munk til Estvadgaard (Jy. Tegn. : 18 Novbr. 1583); smlg. det Følgende, S. 71, — en Hr. Mads, som 1591 mageskiftede sin Præstegård bort til samme Peder Munk, hvorpå han bosatte sig på sin Annexgård, Vejlgård i Rönbjerg Sogn (se ovenfor; Jy. Tegn. : 6 Maj 1591), — Hr. Kristen Nielsen Rön, ord. 18 Septbr. 1602 (Heg. Alm.), — Hr. Kristen Bruun 1619 (Ny kirkeh. Saml., VI, S. 546), Hr. Kristen Nielsen Grud 1638 (Da. Saml., 2den R., IV, S. 128). Ved nøjere Eftersyn smelte dog måske de 3 Sidste sammen til 1 Person.

²⁾ Da. Mag., 4de R., I, S. 166.

1550 havde taget Lavhævd, søgte han yderligere at sikre Præstekaldet ved at forfølge den til Lås, det vil sige, ved en bestemt, vidtløftig Procesmåde at erhverve Rigens Rets Stadfæstelse på Ejendomsretten, hvorved al fremtidig Indsigelse afskares (se dette Tidsskr. V, S. 41). Otte Gyldenstjerne, en Broder til den ovennævnte Oluf Gyldenstjerne, altså Fru Lenes Brodersøn, gjorde 1562 Indsigelse herimod; men da det »Magtebrev«, hvormed hans Fuldmægtig mødte, var »unøjagtigt«, dømte Rigsrådet at hans Indsigelse ikke kunde hindre M. Mads Hvid i fremdeles at fortsætte sin Forfølgning på Kirkens og Præstegårdens (?) Vegne¹⁾. — Mads Hvid kaldes i denne Dom kun Sognepræst i Holstebro, medens Otte Gyldenstjerne skrives »til Estvadgård«, i hvilken Gård han rimeligvis må have ejet en mindre Part som Arv efter sin Fader og sine Bedsteforældre. — Mads Hvid synes allerede i nogle År ikke længere at være bleven skreven »til Estvadgård«. Derimod findes han i et Kongebrev fra Slutningen af 1556²⁾ skreven »til Nørgård«, rimeligvis det tidligere nævnte Nørgård i Bælum Sogn, som er tilfalden hans Hustru eller Datter (hvis den Første måske allerede dengang var død) ved hans Svigerinde, Elsebe Olufsdatters, barnløse Død. Estvadgård var måske allerede dengang gået over i den senere Rigsadmiral Peder Munks Hænder, der ejede Gården senest 1578.

I Året 1568 eller 1569 opgav M. Mads Hvid, rimeligvis frivilligt, sit Præstembede i Holstebro. Det er, som det Følgende vil vise, en Misforståelse, når Nogle, og efter dem Wiberg, lade ham dø 1569. At han afgik, er derimod sikkert; thi d. 23de Marts 1569 skrev Kongen til Biskop Povl Madsen i Ribe, at han skulde beskikke en god, gudfrygtig, lærd Mand til Sognepræst i Holstebro i Mads Hvids Sted. — Af hvilken Grund der ved denne Lejlighed ikke toges Hensyn til Menighedens Valgret, ved jeg ikke. — Hans Eftermand blev en Hr. Gregers (el. Jørgen) Jepsen (el. Jensen), som efter Wiberg skal have været Kapellan der på Stedet siden 1560.

¹⁾ Da. Mag., 3die R., I, S. 210 fl.

²⁾ Tegn. ov. a. La. — I Septbr. 1555 synes han dog endnu at skrives »til Estvadgård« (se Barner: Fam. Rosenkr. Hist. I, S. 265).

M. Mads Hvids Datter, Anne Madsdatter, var imidlertid bleven gift med en Albret Høg, efter Navnet at dømme, rimeligvis en Adelsmand. 1572 var han dog allerede død; hans Enke skrives »til Nørgård«, rimeligvis det samme Nørgård, som allerede oftere er omtalt. Ogsaa hendes Moder, Lene Olufsdatter, ses nu bestemt at være død. Efter Kongebrevet af 24de Febr. 1544 (se S. 63) skulde alt hendes Arvegods gå over til Datteren; men nu optrådte den tidligere omtalte Fætter, Otte Gyldenstjerne, som dog her ikke skrives »til Estvadgård«, men »til Primdal«, en Gård i Rønbjerg Sogn, på egne og Søkendes Vegne og forbød hendes Bønder og Tjenere at svare eller tjene nogen Anden end dem. Fru Anne Madsdatter stævnedes da i Forening med sin Fader¹⁾, som var hendes Lavværg, sine Modstandere for Kongen og Rigsrådet, af hvilke Sagen foretoges d. 14de Juni 1572. — Otte Gyldenstjerne fremkom først med den gamle Beskyldning, at Fru Lene havde taget en ufri Mand til Ægte uden sin nærmeste Slægts Samtykke, og at hun derfor havde forbrudt sit Arvegods efter Recessen. Dette gjendrev Mads Hvid ved at fremlægge Kongebrevet af 1544, Oluf Munks Samtykke som Værg til Lene Olufsdatters Bryllup, og ligeledes flere af hendes Slægtninges, deriblandt hendes Broder Jørgens, skriftlige Samtykke. Otte Gyldenstjerne indvendte rigtignok, at Broderen Jørgens Samtykke var uden Betydning, da han var klostergiven, og at Oluf Munk ikke med Rette havde kunnet være hendes Værg, da Ottes Broder, Oluf, på den Tid havde været 18 År gammel og altså som nærmere Slægtning burde have været Lenes Værg. — Mads Hvid benægtede, at Oluf på den Tid havde været 18 År gammel; men overhovedet tog Retten aldeles intet Hensyn til denne Side af Sagen, der vel betragtedes som fuldstændig afgjort ved Kongens Bestemmelse. — Det, som skulde afgjøre Sagen, var da Kontrakten af 1547 (se S. 66); men også på dette Punkt gik Sagen Otte Gyldenstjerne og hans Søkende imod, og det på en for os overraskende Måde. Kontrakten var udstedt af »M. Mads Hvid og hans Hustru efter deres begges Bevilling og Samtykke«

¹⁾ Han kaldes her simpelthen »M. Mads Hvid« uden nogen Tilføjelse.

† Kong Kristian d. 3des Nærværelse og med hans Stadfæstelse, som endogså d. 5te Juni 1567 var bleven fornyet af hans Søn og Efterfølger, og dog optrådte Mads Hvid nu med den Påstand, at hans Hustru aldrig havde samtykket i den, men endogså, hvad han kunde bevise, havde klaget på den, både på Holstebro Byting og ved Viborg Landsting, og denne hans Påstand blev tagen til Følge. På Grund heraf og ifølge den Lovregel, at Bonden (Manden) ikke måtte afhænde sin Kones Jord, når han ikke havde »om (æm, lige) godt Gods at veder hætte efter Loven«, erklæres Kontrakten for ugyldig. — Konen må dog efter Kontraktens Ord antages for at have været tilstede og at have givet sit mundtlige Samtykke; men det var måske ikke tilstrækkeligt, hvis man har forsømt at lade hende underskrive. Mærkeligt nok, gik det altså med denne Kontrakt ganske som med Skjødet til Oluf Munk på Søsterlodden i Palsgård (se S. 65), og Ludvig Olufsens Børn bleve nu afviste ganske på den samme Måde, hvorpå deres Moder tidligere havde afvist Oluf Munk, og i begge Tilfælde var det Mads Hvid eller hans Nærmeste, som havde Fordelen deraf, hvad enten han nu iforvejen havde beregnet det eller ikke¹⁾. En klog Mand har han vistnok været.

Hvilket År M. Mads døde, vides ikke. — Hans Datter efterlod af sit Ægteskab med Albr. Høg en Søn, Erik Høg, som forekommer 1578 på en mindre heldig Måde, hvorved det dog må erindres, at han dengang må have været meget ung, neppe fuldvoxen. Den ovenfor omtalte Otte Gyldenstjerne var kommen i Fjendskab med Præsten i Estvad, Peder Lavridsen, hvis Folk han idelig lod overfalde på Marken, og Erik Høg, som udtrykkelig kaldes M. Mads Hvids Dattersøn, havde i samme Anledning overfaldet selve Præsten og slået ham blå og blodig. På Grund heraf skrev Kongen under 3die August 1578 til Peder Gyldenstjerne til Tim og

¹⁾ Om denne Retssag se Kold.-Rosenv.: Gl. da. Do., III, S. 169--174.

²⁾ Ny kirkeh. Saml., VI, S. 517 fl., 553. — Peder Lavridsen kaldes her rigtignok Præst i Ostrup; men dette er ganske sikkert en Skrivfejl for Estrup, da der må være Tale om Præsten i det Sogn, i hvilket Otte Gyldenstjerne »til Primdal« bode.

befalede ham, måske som Voldsmændenes Slægtning, snarest muligt at kalde de to Adelsmænd tilligemed Præsten for sig, forhøre Sagens Lejlighed og tage en Forpligtelse af de Første, at de for Fremtiden vilde lade Præsten og hans Folk ubevarede. — Vi se altså her Erik Høg optræde som Ven og Forbundsfælle af den samme Slægtning, som havde været hans Moders Modpart.

Tillæg og Rettelse

til Artiklerne om M. Mads Hvid (S. 57—72) og
Peder Stub (S. 73—77).

Af J. Kinch.

S. 63, L. 8 »Februar«, læs: Oktober, og L. 17 »24de Februar, læs: 19de Oktober.

I »Saml. af Meddel. om Personer og Familier af Navnet Hvas« af F. Hvass, 4de Del, S. 110—115, findes en Fremstilling af en Proces, som Mads Hvid havde med Kristen Hvas til Kås og Sostrup angående en lille Part, som den Førstes Hustru havde arvet i den sidstnævnte Herregård, det nuværende »Benzon« i Dyrslund. Selve Processen har ikke stor Betydning med Hensyn til den Stilling, Mads Hvid indtog; men Hr. Hvass meddeler i den Anledning enkelte Oplysninger om hans Levned efter Kilder, som have været utilgængelige for mig.

(Til S. 63, L. 5.) Det ses således, at det kun var en Fjerdedel af Estvadgård, som Mads Hvid ved sit Ægteskab kom i Besiddelse af, og at han havde udlejet denne Fjerdedel til den senere Ejer af Gården, Peder Munck. Endnu 1574 førtes der en Proces imellem dem ved Herredagen i Anledning af dette Mellemværende.

(Til S. 69, L. 18.) At Mads Hvid blev Ejer (på sin Kones Vegne) til Nørgård, fremgår også deraf, at han 1562 forfulgte »sin Herregård Nørgård og Nørgårds Fang og Møller med alt det Gods i Bælum« til Lås. Herved bevises altså også Rigtigheden af, at det her omtalte Nørgård var det i Bælum Sogn.

(Til S. 71, L. 23.) I Sommeren 1574 førte Mads Hvid for Herredagen ikke blot den ovenfor omtalte Proces med Peder Munck, men tillige 4 andre; men næste År var han død, som man ser deraf, at hans Datter, Anne Madsdatter, nu stævnes i hans Sted i Sagen angående Arveparten i Sostrup.

Endelig kan meddeles, at hans fulde Navn var Mads Ibsen Hvid; thi som »Mester Matz Ibsenn Sognepræst i Holstebro«, nævnes han i et Gavebrev, udstedt d. 16 Maj 1544 på Herregården Langtind af Axel Rosenkrands til hans Morbroders Søn, Knud Gyldenstjerne til Tim. Denne Sidste var et Næstsødskebarn til Mads Hvids tilkommende Hustru; men om Hr. Mads's Nærværelse stod i nogen Forbindelse med dette Slægtskabsforhold, er vel meget tvivlsomt. En af Borgmestrene i Holstebro var også tilstede som Vidne.

S. 74, L. 10 fl. Det er en Unøjagtighed, når der her tillægges Iver Stub på Skodborghus en Datter ved Navn Sofie. Datteren, som også omtales S. 77, hed Dorothea (se »Kirkehist. Saml.« 3die R., III, S. 2).
